
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

PENAVIN OLGA KÖSZÖNTÉSE

L Á N C Z I R É N

Penavin Olgát, a Tanárnőt, a nyelvészprofesszort, nyelvjárás- és néprajzkutatót köszöntjük 85. születésnapja alkalmából.

E sorok írója 1971 őszén találkozott először a Tanárnővel, amikor huszonvalahány elsőéves évfolyamtársával együtt a Bölcsészkar régi épületében, a Njegosz utcaiban várta a Bevezetés az általános és magyar nyelvészetbe nevű tantárgy első óráját. Valamennyiünket meglepetés ért akkor, mert nem a szokásos módon kezdődött az óra. Feladatot kaptunk ugyanis. Azt, hogy írjunk le egy magyar népmesét, olyat, melyet odahaza a szülőfalunkban hallottunk, tanultunk. Hogy jön ez ide? – kérdeztük félénken egymást, és csak bámultuk az előttünk levő fehér papírt, mely mintha ellenállt volna minden betűjelnek, meg oldalra is tekingettünk, hogy vajon a látómezőnkben levők hozzáfogtak-e már az íráshoz. Én akkor nagyon szégyelltem magam, mert egy fia mese sem jutott eszembe, nemhogy Csantavéren hallott. De hogy is juthatott volna bármi is az eszembe, mikor csak az foglalkoztatott, hogy mivégre ez a nagyon nehéz feladat. Aztán írtam valamit, hogy mégse maradjon üres a papírlap. Amit lejegyeztem, nem biztos, hogy népmese volt, de az biztos, hogy nem hallottam, hanem olvastam valahol. Nemsokára kiderült, hogy miért vár tőlünk a Tanárnő mesét. Megjegyzem, nem hiszem, hogy sokra ment velünk, nem valószínű, hogy jó adatközlőknek bizonyultunk. Azt azonban megtudtuk, hogy mesegyűjtéssel is foglalkozik a Tanárnő. És fokozatosan azt is megtudtuk, hogy mi mindent kutat még tanárnőnk. Fokozatosan ugyanis minket is megismertetett a nyelvjárási és néprajzi gyűjtés módszereivel, először persze elméletben, azután pedig belekóstolhattunk a terepi gyűjtés izgalmaiba, szépségeibe is. Mert tanítványai rövid idő alatt végigjárták azt az utat, ha nem is olyan sikeresen, mint a Tanárnő. A nyelvvel kezdtünk foglalkozni, először az álta-

lános kérdésekkel, aztán nyelvünk külön problémáival, amelynek részét képezte a nyelvjárások kérdéseinek áttekintése, majd pedig mindannak tapasztalása a mindennapi nyelvhasználatban. De nem álltunk meg a nyelvi kérdéseknél, a terepi kutatás a néprajzot is felölelte. És nagyon jó mesterünk volt, az alapokat megtanulhattuk a Tanárnőtől. E sorok íróját – és sok más tanítványát – is „megfertőzte” a Tanárnő, s ha nem is olyan lendülettel és szorgalommal, mint Ő tette, de mi is kutatjuk nyelvünket, nyelvjárásainkat, s ki-ruccanunk a néprajz területére is.

Penavin Olgára – mint vallomásaiból tudjuk (*A nyelvészetről egyes szám első személyben*. Bp., 1991) – gimnáziumi éveiben nagy hatással volt latintanára, neki köszönve fedezte fel a latin nyelv szépségét, logikáját, a latin kultúrát és irodalmat, s ez vezette el a latin nyelv és irodalom egyetemi szintű tanulmányozásához. A latin mellé azonban más szakot is kellett választania, így kapcsolódott a latinhoz a magyar és az olasz nyelv.

A debreceni egyetemen az iskolát teremtő Csúry Bálint tanítványa volt, s amit tőle tanult nyelvjárástanból, jó alapot biztosított az 1947-ben kezdődő kutatásaihoz. A szlavóniai magyarság nyelvével korábban is foglalkoztak már a nyelvészek, de a négy falu szóanyagát Penavin Olga dolgozta fel a *Szlavóniai (kórógyi) szótárban*. A szlavóniai kutatásoknak természetesen más eredményei is vannak: *A nagycsaládszervezet Szlavóniában (Kórógyon)*, a *Szlavóniai hétköznapok* című könyvek, és több tanulmány, melyben többek között bemutatja a szlavóniai magyarok lakodalmi szokásait, a népi gyógyászatot, a halállal kapcsolatos hiedelmeket, a temetkezési szokásokat stb. Hiedelmeket, ráolvasásokat, halotti búcsúztatásokat, imákat, koldusénekeket, proverbiumokat stb. a valamikori Jugoszlávia egész területén gyűjtött Penavin Olga, ezeket több folyóiratban publikálta. Nagy sikere volt a *Népi kalendárium* című könyvének is, melyben a több évtizeden át gyűjtött népi meteorológiával kapcsolatos adatokat tette közzé. És gyűjtött, mint már volt róla szó meséket, balladákat is, ezek több kötetet tesznek ki: *Jugoszláviai magyar népmesék, Szélördög, bácskai népmesék, Kórógyi (szlavóniai) balladák, balladás történetek, Jugoszláviai magyar népmesék I–II., A szépen zengő pelikánmadár, A jugoszláviai magyar diakrón népmese gyűjtemény I–II.*

A jugoszláviai magyar nyelvjárásokat (Muravidék, Baranya, Szerémség, Szlavónia, Bácska, Bánát, a székely falvak) tájnyelvi atlasz formájában szintén ő készítette el, ezekből – a gazdag és változatos anyagnak köszönve – kiolvashatók az egyes területek nyelvjárásának hangtani, alaktani, valamint lexikális vonatkozású sajátosságai. Sok jellegzetességről a magyar dialektológia ezekből az atlaszokból értesült.

A földrajzinév-kutatások is Penavin Olga nevéhez fűződnek. Sokrétű, gondos névtudományi kutató-feldolgozó munka folyt vezetésével, melynek eredményeit a 17 gyűjteményes kötet őrzi.

A nyelvjáráskutató a terepi gyűjtések során nemcsak nyelvjárásban beszélőkkel találkozik, a nyelvi variációk egész sora tárul fel előtte, mert a nyelvhasználó tud kódot váltani, a szituációnak, a szerepnek megfelelően. A nyelv használata számtalan kérdést vet fel, s ezt Penavin Olga is tapasztalta több évtizedes kutatómunkája során, s foglalta össze a *Nyelvjárás és köznyelv* című könyvében, melyben többek között fogalmakat tisztáz (nyelv, beszéd, tájnyelv, nyelvjárás, irodalmi nyelv, köznyelv, regionális köznyelv), értekezik a beszélő nyelvi repertoárjáról, a nyelvi viselkedésről, a kommunikációs szerepről, s áttekinti, hogy az egyes nyelvi szinteken a nyelvjárások miként hatnak a köznyelvre. Több helyütt kitér a regionális köznyelvekre, amelyek kutatása akkoriban indult, mikor ez a könyv készült. Ez is mutatja, hogy Penavin Olga mindig fogékony volt az új iránt, és mindig felzárkózott a magyar nyelvtudomány irányaihoz. Jól látta, nem elég az, „hogy tudjuk a nyelv szabályait, a »nyelvtant«, tudnunk kell azt is, hogy a nyelvet sokféle funkciójának megfelelően használjuk, megtaláljuk a közös kódot, jelet, kontaktust, a pszichológiai kapcsolatot üzenetünk vevőjével, beszédpartnerünkkel, hogy zavartalan kommunikációs kapcsolatot létesüljön köztünk mint leadó és partnerünk mint vevő között”.

Amivel foglalkozott, arra – mint írja vallomásának címében –, „rá lehet tenni egy egész életet”. De ezt csak úgy érdemes, ha a tudománnyal foglalkozó rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, melyeket a Tanárnő felsorolt. S neki érdemes volt, mert amikor felsorolását olvastam, Ót láttam magam előtt. Mert a Tanárnőre is jellemző a tudomány iránti elkötelezettség, a logikus gondolkodás, a normák, konvenciók ismerete, a kísérletező, felfedező hajlam, a problémaészlelés, a problémamegoldó önállóság, a rendszerlátás, a következetesség, a kitartás, az adatok megbecsülése, rájuk való építés, a tolerancia, az eltérő vélemények tisztelete.

Szívből kívánom a Tanárnőnek, hogy még sok évig ugyanazzal a töretlen energiával dolgozzon, mint eddig, hogy feldolgozhassa a még jegyzetekben levő gazdag anyagot.